

АРХІТЕКТУРА

УДК 72.01.013

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДИКИ СИМВОЛІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ СЕРЕДОВИЩА МІСТА

Булах І.В.

Київський національний університет будівництва і архітектури

Стаття продовжує дослідження символізації архітектурно-художнього образу міського середовища, яка базується на фундаментальних працях філософії, літературній і образотворчій спадщині. На основі попередньо проведених досліджень, у статті запропоновано методику символізації на шляху формування художніх образів, що пов'язана із основними процесами і принципами символізації архітектурно-художнього образу міського середовища.

Ключові слова: методику символізації, художній образ, теорія архітектури.

Постановка проблеми. Існуючий стан середовища міст України та навіть більшості закордонних міст має проблему історичної спадкоємності в архітектурі та містобудуванні, виникає втрата цілісності міського художнього образу, що призводить до порушення усвідомлення духу місця. На сьогодні не існує методики формування, закономірного й історично послідовного, прогностичного образотворення міського середовища. Архітектори, як правило вирішують це питання інтуїтивно, підміняючи естетичне і філософське насичення змістом існуючими стандартно-типовими проектними пропозиціями.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження художньої образності та символізації в теорії містобудування та архітектури були проведені в роботах Л. Альберті, К. Леду, Е. Булле, К. Лінча, Р. Вентури, Ч. Дженкса, К. Танге, К. Александера, Б. Мандельброт та ін. Питання художньої образності в архітектурно-містобудівному проектуванні було розглянуто в теоретичних працях О.Е. Гутнова (образ, як продукт дії свідомості, що відображує реальність), В.Л. Глазичева (образ, як продукт пізнання, «образ пам'яті»), А.А. Пилипенко, І.Г. Яковенко, Л. Саллівена, Р. Де Фуско, Ле Корбюзьє, А.В. Іконнікова та ін. Вивчення міста, як соціального феномену, займалися такі теоретики, як В.В. Антонов, М.Г. Бархін, Т. Саверенська, О.Е. Гутнов, І. Фомін, З.М. Яргіна, які дослідили архетипи образів, покладені в основу структурування міського середовища просторів; О.Г. Раппапорт виявив синтез архітектурної форми, який мав міфологічну природу; М. Еліаде проаналізував простір міста, піднявши проблему взаємовідносин космосу і хаосу. Сприйняття міського середовища було представлено в роботах Р. Арнхейма, О.В. Барановського, Р.Л. Грегорі, К. Дей, І.Г. Лежава та ін. Тема душі, як образу міста, присутні у філософсько-антропологічних дослідженнях міського середовища Б.В. Маркова і М.С. Кагана; антропологічні аспекти формування образу міста розглянуті у роботі М.С. Уварова; естетика та проблема сприйняття розглянуті у роботах М.О. Бердяєва, Л. Виготського, Д. Гібсона. Семіотичні дослідження міста були розглянуті у роботах Ю.М. Лотмана (семіотичний аналіз культурного простору), В.М. Топорова (символіка між-

поетичних текстів), Б.А. Успенського (семіотика просторового мистецтва). Питання комунікаційної функції, знаковості архітектури розробляв У. Еко. Семантика структурних елементів міста розглядалася в дослідженнях І.А. Бондаренко, А.Л. Ястребицької та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз досліджень і публікацій з питання символізації архітектурно-художнього образу міського середовища виявив значну увагу фахівців до формування гармонійного і обґрунтованого художнього образу сучасного міста. При цьому, питання методології символізації художнього образотворення залишилося відкритим.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття методологічних механізмів символізації архітектурно-художнього образу міського середовища, що засновані на загальних процесах і принципах символічного підходу у архітектурно-містобудівній проектній діяльності, а також враховують філософсько-мистецьку спадщину дослідження символів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на попередньо проведені дослідження теоретичного та практичного досвіду символічного підходу в архітектурі та містобудуванні, а також формування на цій основі загальних процесів, принципів, методів та ідеалізованої структурно-логічної моделі художнього образу міського середовища [1-4], у статті запропонована методика забезпечення принципів і методів символізації у теоретичній та практичній проектній діяльності. Фундаментальною базою для розробки методики образотворчого проектування послугувала трьохступенева модель процесів проектування запропонована і широко розглянута інженером-теоретиком Дж.К. Джонсом [5], згідно якої процес проектування включає в себе три основні стадії: аналіз, синтез і оцінку. Іншими словами ці три стадії можливо визначити як «розчленування задачі на частини», «поєднання частин по-новому» і «дослідження наслідків від практичного впровадження нового механізму» [5, с. 77].

Зазначені стадії проектування – це категорії сучасної теорії проектування, які намага-

ються створити і отримати єдину універсальну символічну стратегію побудови і розвитку архітектурно-художнього образу, а також передбачають своє подальше дробіння на складові елементи цілісної системи образів. Ці три ступеня, за Дж.К. Джонсом, називаються дивергенція, трансформація і конвергенція, назва яких відповідає новим теоретичним задачам творення гармонійних систем. Першочергове виокремлення і поетапне розглядання кожної з зазначених ступенів процесу образного творення, розкривають методологічні засади символізації у кінцевій метаморфізації проектного змісту і сенсу.

Подалі розвиваючи і уточнюючи ідеї запропоновані Дж.К. Джонсом, в контексті символізації архітектурно-художнього образу, пропонується додати четвертий узагальнюючий і об'єднуючий ступень формування міських образів, а саме стадію інтеграції. Інтеграція передбачає воз'єднання усіх попередніх складових стадій у єдиний системний процес формування художнього образу у відповідності з тим, що тетрактида, тобто чотирьох-ступеневий розвиток, є символом цілісності динамічних процесів, таким чином інтеграція завершує стадію формування символізації створення образу і відкриває перехід до нових якісних змін міського середовища.

З цих позицій, першим етапом методологічного алгоритму операцій та перетворень, що розкривають засоби створення і виникнення символізації архітектурно-художнього образу міського середовища, виступило поняття дивергенції. Термін дивергенція позначає розширення меж проектної ситуації з метою забезпечення достатньо широкого і плідного простору для пошуку художнього образу у проектному рішенні. Першочерговою задачею дивергенції виступив пошук необхідних для вирішення проектного завдання «розбіжностей» у сукупності оточуючої матерії наукових знань і суміжних з архітектурою теоретично-практичних галузей дослідження з метою отримання варіантів та альтернатив для подальших трансформацій і моделювання кінцевого символу-образу.

Дивергентний пошук характеризується наступними загальними рисами: цілі нестійкі і умовні; межі задачі нестійкі і невизначені; загальна оцінка відкладається на подальший етап, приймається і враховується вся інформація-матерія, навіть протилежного значення; попередньо сформована ціль-образ, як завдання для процесу творення приймається як відправна точка дослідження, але яка може набувати змін і подальшого розвитку у ході дивергентного пошуку; завдання проектувальника складається у свідомому збільшенні власної невпевненості, відсторонення від стереотипних рішень, у зміні стратегії розумової діяльності на основі масиву даних, відносних до рішення поставленого завдання; зміщення цілей і границь задачі у різних напрямках.

Дивергентний пошук можливо розглядати як перевірку на стійкість всього, що має відношення до вирішення процесу творення символізації, як спробу визначити, що в ієрархії філософсько-культурних, соціально-політичних, естетично-художніх та інших цінностей, систем об'єктів та елементів підвладно змінам, а що можливо враховувати і приймати як нерухомі точки відліку.

Стабільні і нестабільні точки однаково часто можуть зустрічатися у пошуку як на нижчих рівнях, яким відповідні окремим об'єктам і складовим елементам, так і на вищих рівнях проектних цілей і індивідуальних оціночних суджень; на цій першій ступені художньо-образного творення неможливо очікувати появи впорядкованої і остаточної картини. Проектувальник повинен, по можливості, утримуватись від намагань зробити свої попередні висновки виходячи з незрілої схеми отриманого матеріалу. Також ще раз необхідно відмітити, що робота на цій стадії формування образу включає в себе як логічні так і інтуїтивні пошукові дії, що в меншій мірі потребують розмірковування і обґрунтування, а в першу чергу вимагають збір фактів для подальшого прийняття правильного рішення. Ступінь дивергенції у побудові символічного архітектурно-художнього образу міського середовища методологічно відображає процес проведення аналогій та відповідає принципу комунікативності, в наслідок взаємопов'язаної дії яких утворюються зв'язки робота над якими продовжується на наступному етапі формування художнього образу.

Наступна стадія процесу символізації – це стадія трансформації. Трансформація, у відношенні до символізації архітектурно-художнього образу міського середовища – це процес конверсії організації, структур і форм зібраного у попередньому процесі дивергенції початкового матеріалу інформації з метою безпосереднього моделювання цільового і кінцевого результату спрямованого на пошук символічного образу.

Ця стадія передбачає впровадження принципу трансформативності у загальній системі символізації та знаходження відповідних йому змістовних і пояснюючих концепцій (значень) у творчому процесі натхнення, здогадок і осяяння – всього спектру засобів і результатів творчого проектування. Але стадія трансформації є водночас як творчою так і відповідальною – ризик виникнення проектних помилок – це основна проблема, що супроводжує цей етап пошуку символічного художнього образу.

Ця стадія передбачає поєднання і узгодження суджень про цінності і технічні можливості поєднуючись у рішеннях, що відображають і враховують існуючі соціальні і політичні, економічні і експлуатаційні, філософські і культурні, естетичні і художні аспекти формування образу. З цих позицій, на етапі трансформації отримується загальна концептуальна схема проектного архітектурно-художнього образу, яка складає враження вдалої, хоча цього ще не можливо довести. При цьому, за твердженням К. Мангейма, оптимального рішення досягти неможливо – можливо лише провести оптимальний пошук [5].

Для трансформації, яка може відбутися не очікувано, у будь-який початковий момент образотворчого пошуку, але яку необхідно приймати і використовувати тільки після того, як дивергенція в значній мірі буде завершена, чому характерні наступні загальні риси:

1. Основна ціль полягає в тому, щоб на результати попереднього дивергентного пошуку накласти абстрактну концептуальну схему,

достатньо чітко сформовану для наступної конвергенції на загальному рівні формування образу, а після схеми-трансформації затвердити обране найкраще рішення, яке необхідно проробити в усіх деталях. Зазначена схема трансформації повинна відобразити і бути відповідною засадам однойменного принципу трансформації процесу символізації для обраного проектного об'єкту в контексті конкретних оточуючих умов. Створення концептуальної схеми, у даному випадку, уявляє собою творчий акт перетворення складної задачі в просту, шляхом зміни її форми і при-

йняття рішення о том, що потрібно підкреслити, а що завуалювати.

2. Фіксуються цілі, технічне завдання і межі проектною задачі, виявляються найважливіші перемінні елементи, розпізнаються і визначаються обмеження; виносяться попередні оціночні судження.

3. Проектна задача розчленується на складові, які можливо вирішувати паралельно або послідовно і в значній мірі незалежно друг від друга. Інструментами на цій важливій стадії творення архітектурно-художнього міського образу

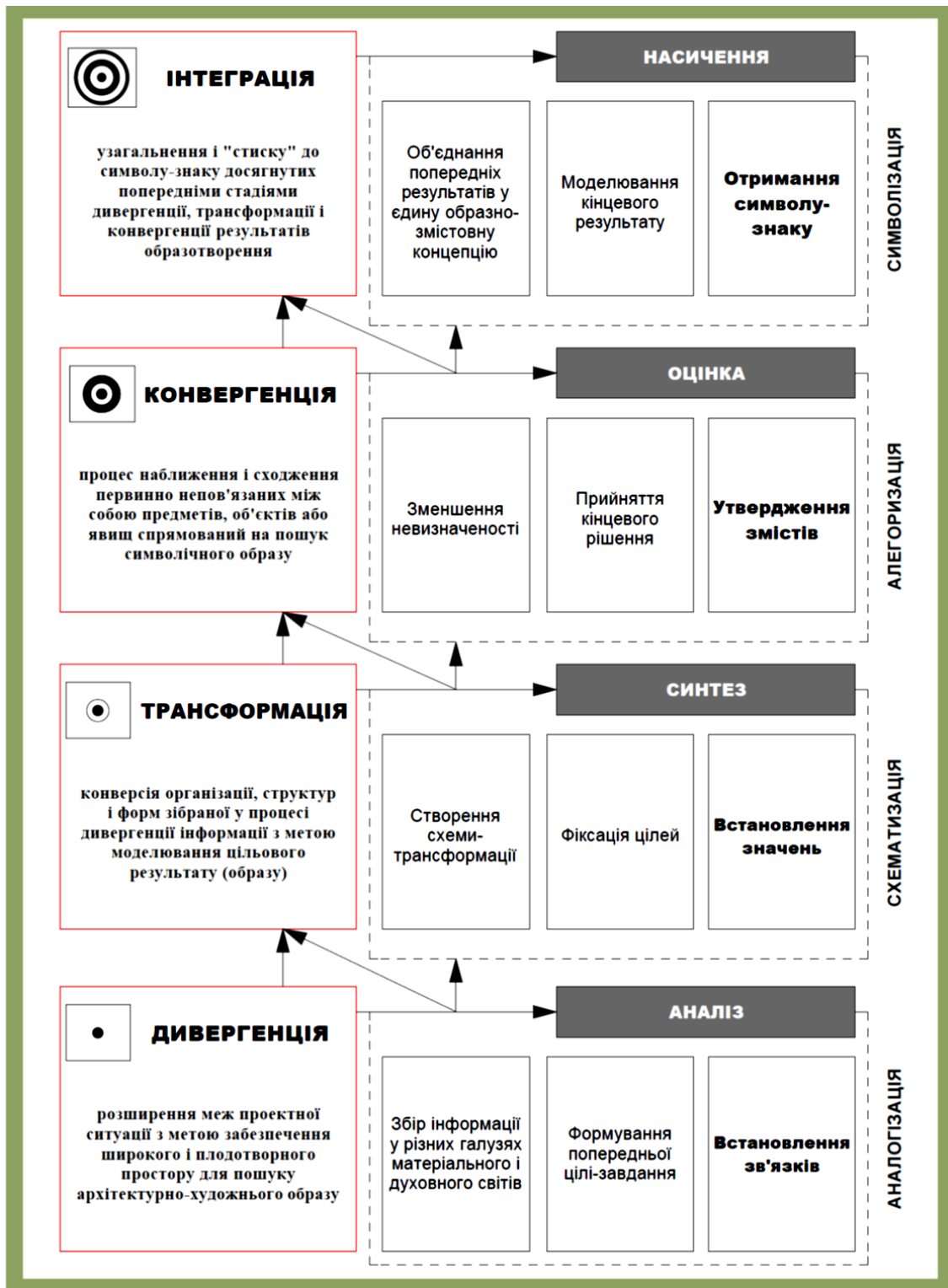

Рис. 1. Стадії творення архітектурно-художнього образу міського середовища

стають спеціальні слова-значення і символи, що необхідно розробити для позначення окремих частин задачі, тобто робота принципів символізації отримує «наслідки» у вигляді поєднання зв'язків у групи змістовних значень, складаючи при цьому «мову задачі», подальша робота над якою дозволяє отримати символи-змісти.

4. Важливою умовою успішної трансформації слугує, по-перше свобода зміни складових задачі, що дозволяє уникнути серйозних втрат якості, і, по-друге, швидкість оцінки можливостей і наслідків реалізації будь-якої конкретної послідовності складових задач. Друга умова досить складно виконується, так як це потребує аналітичного втручання-дослідження альтернативних варіантів рішення для здійснення поставленої мети – пошуку архітектурно-художнього образу, але цілком вирішується завдяки прогностичній науковій оцінці.

5. На цій стадії проявляється особистість творця, при колективному проектуванні – чим більш контрастна його уявна картина світу – існуючого або потенціального, – тим більшу критичну нетерпимість він буде проявляти до всіх інших трансформацій, окрім тої, що здається йому вірною. У цьому випадку, коли над творенням символічно-художнього образу працює творча група, необхідно ставити на голосування кожну окрему трансформацію цілком, без «змішування» конкуруючих варіантів.

Остання, серед запропонованих Дж. К. Джонсом стадій творення – конвергенція настає тоді, коли проектна задача визначена, складові перемінні знайдені, а цілі встановлені. Конвергенція – це загальний процес наближення і сходження первинно непов'язаних між собою предметів, об'єктів або явищ матеріального і духовного світів в результаті свого існування і розвитку у часі та просторі. На етапі конвергенції необхідно крок за кроком вирішити другорядні протиріччя до тих пір, поки з безлічі альтернативних конструкцій не залишиться одна – кінцеве рішення, що і отримує право на подальшу реалізацію в архітектурно-художньому образі міського середовища. Загальні характеристики конвергенції включають:

1. Наполегливість, жорсткість мислення і чітке слідування методикі забезпечують позитивний і цілісний, системний результат. Основна ціль – як можна швидше зменшити невизначеність, тому необхідна критичність і фільтрація у розгляданні альтернатив (залишати тільки якісні варіанти). Самим головним рішенням, що необхідно прийняти стає встановлення порядку прийняття рішень, які зменшують різноманітність.

2. Однією із складових етапу конвергенції стає той факт, що деякі з складових задач не очікувано приймають особливу важливість, так як вони не можуть бути вирішені без зміни раніше прийнятих проектних рішень, що приводить до небажаної циклічності. В цьому випадку, мета «магічної» стадії трансформації полягала в тому, щоб тим чи іншим способом надати задачі таку форму, при якій складові задачі були б перед-

бачені або виключені діями на більш загальному абстрагованому образотворчому рівні.

3. Моделі, які використовуються для демонстрації кола альтернатив, що залишилися, у подальшому ході конвергенції повинні ставати менш абстрактними і більш деталізованими. На початку конвергенції ці моделі можуть мати, наприклад, математичне або схематичне і абстрактне зображення. На кінцевій фазі пошуку, об'єднані в результаті дії принципу комутативності (наслідками-змістами), символічні образи мають бути представлені у більш наглядній моделі або макеті.

4. Для здійснення конвергенції можливі дві діаметрально протилежні стратегії формування образу. Одна з них направлена на пошук обґрунтування образу від попередньо затвердженого зовнішнього об'ємно-просторового рішення-зображення до його вираження і узгодження із внутрішнім змістом-образом. Інший підхід передбачає попереднє чітке формування і формулювання остаточної внутрішньої концепції художнього образу та подальше його вираження у зовнішньому об'ємно-просторовому «тілі». Таким чином, ціль конвергенції – скоротити у процесі алегоризації межі можливих варіантів до обраного кола символічних образів. Це останній аспект образотворчого проектування, який можливо до кінця аналітично-логічно проаналізувати та піддати алгоритмічній послідовності.

Стадія інтеграції узагальнює і «стискає» до символу-знаку попередньо досягнуті результати, тим самим поєднуючи в собі поступові процеси проведення аналогій з духовним та матеріальним світом, подальшої їх схематизації та алегоризації. Об'єднання цих груп-значень у єдиний ланцюг пов'язаний колом змістів-символів відбувається у стадії інтеграції. Останнє концентроване звуження і фільтрація зв'язків, значень і змістів у єдиний символ-знак, і його зображально-виражальне відображення в архітектурно-художньому образі міського середовища у вигляді оболонці-шкіри, що прикриває і оберігає філософський внутрішній зміст об'єкта – це ціль і завдання завершального ступеня інтеграції методики побудови архітектурно-художнього образу міського середовища.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у представленому узагальненому вигляді методика символізації у пошуку відповідного філософського і культурного, естетичного і художнього, системного і гармонійного архітектурно-художнього образу міського середовища відобразила та описала послідовну модель і алгоритм дій, який передбачав попередній аналіз і діагностування існуючого історичного та сучасного містобудівного контексту, пошук різносторонніх інформаційних джерел натхнення з матеріальних і духовних сфер оточення, подальшого синтезу та трансформаційних перетворень у схеми-значення, оцінювання та уточнення обраного проектного варіанту і остаточного фільтрування, насичення і концентрації у поступовому накладанні і нашаруванні усіх отриманих результатів.

Список літерати:

1. Булах І. В. Теоретичний досвід символізації у креативному урбанізмі // І. В. Булах // Монографія. За заг. ред. Б. С. Черкеса та Г. П. Петришин. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 577-583.
2. Булах І. В. Систематизація принципів і методів символічного підходу у містобудівному проектуванні / І. В. Булах // Вісник Придніпровської академії будівництва та архітектури: збірник наукових праць – Дніпропетровськ: Придніпровська академія будівництва та архітектури, 2015. – № 12. – С. 84-90.
3. Булах І. В. Структурно-логічна модель символізації архітектурно-художніх образів / І. В. Булах // Молодий Вчений: науковий журнал – Херсон: Гельветика, 2016. – № 2. – С. 251-254.
4. Булах І. В. Принципи символізації архітектурно-художнього образу міського середовища: Автореф. дис. к. арх.: 18.00.01 / КНУБА. – К.: 2016 – 21 с.
5. Джонс Дж. Инженерное и художественное конструирование. – М.: Мир, 1976. – 375 с.

Булах И.И.

Киевский национальный университет строительства и архитектуры

**ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ МЕТОДИКИ СИМВОЛИЗАЦИИ
АРХИТЕКТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗА ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ****Аннотация**

Статья продолжает исследование символізації архітектурно-художественного образа городской среды, основанной на фундаментальных трудах философии, литературном и изобразительном наследии. На основе предварительно проведенных исследований, в статье предложена методика символізації на пути формирования художественных образов, связанной с основными процессами и принципами символізації архітектурно-художественного образа городской среды.

Ключевые слова: методика символізації, художественный образ, теория архитектуры.

Bulakh I.V.

Kyiv National University of Construction and Architecture

**SUMMARY METHODOLOGY SYMBOLIZATION ARCHITECTURAL
AND ARTISTIC ENVIRONMENT OF THE CITY IMAGE****Summary**

The article continues the study of symbolization architectural and artistic image of the urban environment, based on the fundamental works of philosophy, literature and art heritage. On the basis of preliminary studies, the article proposed a method of symbolization in the way of the formation of artistic images related to the basic principles and processes of symbolization architectural and artistic image of the urban environment.

Keywords: methods of symbolization, artistic image, theory of architecture.